

blicari solebat Romæ, et ex jussu S. Pii V, anno 1568, ubique publicari et obligare debebat, Gallos non afficiunt: nam hæc celebris bulla nunquam apud nos fuit publicata, nec apud Hispanos, nec apud Veneticos, nec apud Germanos.

Hinc 2º plurima concil. Trid. decreta circa disciplinam non obligant in Gallia, quia libertatibus nostris cum sint contraria, non fuerunt recepta, v. g., quod episcopi habeant jus notarios examinandi et officio privandi, sess. 22, cap. 10; quod principes locum ad monomachiam in terris suis inter Christianos concedentes, excommunicati sint, et dominio civitatis, castri aut loci in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, *quod ab Ecclesia obtinent*, privati, sess. 25, cap. 19; quod in duello decertantes, vel decertantibus ut patrini assistentes, omnium bonorum suorum proscriptionis penam incurrant. *Ibid.*

Hinc 3º quilibet sacerdos approbatus absolvere potest, ex sola sui episcopi licentia, hæreticos etiam publicos, librorum hæreticorum lectores, etc., quia hujusmodi censuræ et reservationes in Gallia non fuerunt admissæ.

CAPUT TERTIUM.

DE LEGUM HUMANARUM SPECIEBUS.

Sicut duplex est potestas legislativa, ecclesiastica scilicet et civilis, duplex est pariter legum humanarum genus: aliæ sunt ecclesiasticæ quæ jus canonicum, et aliæ civiles quæ jus civile constituunt.

ARTICULUS PRIMUS.

DE JURE CANONICO.

Jus canonicum ita nuncupatur a *canone*, voce græca quæ idem sonat ac regula; definitur: *Jus quo societas Christiana ad commune bonum spirituale et ad beatitudinem æternam dirigitur*. Ex divinæ Scripturæ præceptis,

conciliorum decretis, summorum Pontificum constitutionibus et legibus consuetudine introductis coalescit.

Innumera prodierunt leges ecclesiasticæ variis in temporibus, quarum aliæ universales, aliæ particulares, aliæ fuerunt acceptatæ, aliæ rejectæ, et multæ varias subierunt mutationes. Unde scientia juris ecclesiastici est immensa et valde laboriosa. Breves tantum hic enucleabimus notiones circa corpus juris canonici, ejus auctoritatem et tribunalia ecclesiastica.

§ I. — De corpore juris canonici.

In prima origine, Ecclesia regebatur Scripturæ Veteris et Novi Testamenti præceptis, et paucis Apostolorum, primorum Pontificum ac conciliorum statutis, per traditionem, ut communius, transmissis. Deinde prodierunt Canones Apostolici, sic dicti, quia Apostolis aut saltem sancto Clementi tribuebantur: nunc constat eos esse recentiores, licet antiquissimos. His adjectæ sunt Constitutiones Apostolicæ in octo libros distributæ, quæ probabilis sunt tertii sæculi, et nunquam obligaverunt, præsertim in ecclesia Occidentali. Plurima utilia continent documenta. In magna fuerunt auctoritate apud Græcos, sed fraude hæreticorum adulteratæ, vim suam paulatim amiserunt. Postea episcopi in conciliis vel extra concilia, et præsertim Romani pontifices plures ediderunt constitutiones, decreta et canones, ad providendum occurrentibus controversiis. Hæc in immensam creverunt molem sine ordine digestam: quare ut facilius intelligerentur, in unum collecta sunt volumen, 1º in sexto sæculo a Dionysio Exiguo, abbate Romano; 2º a Ferrando, ecclesiæ Carthaginensis diacono, fere eodem tempore; 3º paulo post a Martino, abbate benedictino, ecclesiæ Bracarensis episcopo; 4º a Cresconio, episcopo Africano, circa idem tempus. 5º Quinta collectio tributa est S. Isidoro Hispalensi, sed eruditi volunt eam esse Isidori Mercatoris, episcopi Setubensis, versus finem octavi sæculi. 6º Sextam collectionem redegit Burchardus, ex monacho benedictino epi-

scopus Wormatiensis factus, eamque in viginti libros versus annum 1020 distribuit. 7° Eodem sæculo, cardinalis *Deusdedit* septimam, Gregorio XII regnante, edidit; 8° octavam Anselmus Mantuanus, episcopus Luceensis; 9° nonam Yvo Carnutensis, quam Hugo Catalaunensis in compendium redegit.

Corpus juris canonici, ut nunc existit, sex constat partibus, tria volumina in-fº constituentibus, quæ sunt: *Decretum Gratiani*, *Decretales*, *Sextus*, *Clementinæ*, *Extravagantes Joannis XXII*, et *Extravagantes communes*.

Primum et ingens volumen complectitur Decretum a Gratiano, monacho benedictino urbis Boloniensis, collectum, et anno 1151 publicatum sub titulo: *Concordantia discordantium canonum*: auctor quippe decreta conciliorum et Pontificum colligendo, secum conciliare volebat, quod tamen non ubique fecit. Opus suum in tres dividit partes, quarum prima de personis ecclesiasticis tractat, secunda de actionibus seu de materia et forma judiciorum, et tertia de rebus sacris.

Prima dividitur in centum et unam distinctiones quæ subdividuntur in capita seu canones. Sic indicare solet: cap. *Jejunium*, *dist. 76*; vel brevius et melius, *dist. 76, cap. 7*.

Secunda dividitur in triginta et sex causas, causæ dividuntur in quæstiones, et quæstiones in capita. Citatur modo sequenti: cap. *Qui videret*, *quæst. 5, caus. 32*; vel *caus. 32, q. 5, c. 13*. Quæstio 3 causæ 33 tractat. de Pœnitentia, et septem habet distinctiones: sic citatur, v. g., cap. *Mensuram*, *dist. 1 de Pœnitentia*; vel, *de Pœnitentia*, *dist. 1, c. 86*.

Tertia pars quinque habet distinctiones quæ sine quæstionibus dividuntur in capita, et citantur: capita *Est unitas*, *dist. 4 de Consecrat. vel de Consecrat. dist. 4, capite 49*. Hæc enim pars de consecratione ecclesiarum, altarium, etc., tractat.

Secundum volumen continet Decretales a Gratiano omissas vel post ipsum editas, a *S. Raymundo de Pennafort*, ordinis Prædicatorum, jussu Gregorii IX collectas, et

anno 1230 publicatas. In quinque dividuntur libros, qui habent titulos et capita; eo modo citantur: cap. *Pervenit*, *de Appellationibus*; vel, *Decretal. lib. 2, tit. 28, c. 28*. Locus hoc posteriori modo indicatus multo facilius invenitur.

Tertium volumen continet Sextum, Clementinas et Extravagantes tum Joannis XXII, tum communes.

Sextus, vel liber sextus Decretalium, sic dicitur, quia quinque libris Decretalium Gregorii IX adjicitur, et Decretales a Gregorio IX ad Bonifacium VIII editas habet. Prodiit anno 1298, auctoritate Bonifacii VIII: dividitur in quinque libros, qui etiam habent titulos et capita. Eodem modo citatur, sed additur, *in Sexto*, vel *apud Bonifacium*.

Clementinæ, sic dictæ a Clemente V, qui eas colligi jussit post concilium Viennense, cui anno 1311 præfuit, sunt constitutiones ab ipso Clemente vel a concilio Viennensi editæ. Eas Joannes XXII promulgavit anno 1317, in quinque libris qui, sicut Decretales et Sextus, titulis et capitibus constant. Eodem modo pariter citantur, sed additur vox, *in Clementinis*.

Extravagantes Joannis XXII sunt constitutiones quas ille Pontifex in prioribus annis pontificatus sui edidit: sic vocantur, quia extra corpus juris huc usque collectum vagantur: sic indicari solent: *Extravagant. Joan. XXII, tit. 4, cap. 1*.

Extravagantes communes, ita vocatæ quia a Joanne XXII et a pluribus aliis Pontificibus editæ sunt, in quinque etiam dividuntur libros, qui habent capita cum titulis, sed non numeratis. Sic ordinario citantur: cap. *Vas electionis*, *de Hæreticis*; *Extravag. communib. seu Extrav. commun. l. 5, de Hæreticis, c. 2*.

Aliæ conciliorum Constantiensis, Basileensis et Tridentini, ac Pontificum Romanorum constitutiones postea editæ sunt, sed in corpus Juris nondum fuerunt collectæ.

Plurimæ datæ sunt corporis juris canonici editiones, sive in tribus voluminibus, uti diximus, sive etiam in uno, pro commodiori et faciliiori usu.

§ II. — De auctoritate juris canonici.

Pauci Ultramontani volunt Decretum Gratiani vim legis habere, ut pote ab Eugenio III approbatum, et tacito aliorum Pontificum consensu firmatum; sed commuio et vera sententia hoc negat etiam Romæ, tenetque illud a nullo Pontifice formaliter fuisse approbatum, ac proinde per se nullius esse auctoritatis proprie dictæ. In eo continentur textus Scripturæ, Constitutiones dictæ Apostolorum, decreta conciliorum et Pontificum, Decretales Isidori Mercatoris, citationes SS. Patrum et juris civilis, facta historica et ipsius Gratiani interpretationes: hæc propriis locis restituenda sunt, ut qualem vim probandi habeant sciatur.

Decretum pluries fuit emendatum, jussu Romanorum pontificum, præsertim Gregorii XIII, qui illud sic correctum approbavit anno 1540, non eo sensu quod auctoritatem haberet, sed ut magis accuratum. Doctus *Berardi*, Taurinensis professor, exquisitum composuit opus inscriptum: *Gratiani canones genuini apocryphis discreti, corrupti emendationum codicum fidem exacti: difficiliore commoda interpretatione illustrati*, quod Venetiis prodiit anno 1777, 4 vol. in-4º.

Decretales, auctoritate Gregorii IX munitæ, vim legis apud extraneos habent; non vero apud nos, quia juxta formam consuetam non fuerunt publicatæ; pleræque tamen usu fuerunt receptæ, et præcipuum hodierni juris canonici fundamentum in Gallia constituunt.

Sextus decretalium non fuit publicatus in Gallia, propter dissensiones inter Bonifacium VIII et Philippum *le Bel*: sæpe tamen citatur, et quamvis non habeat per se vim legis, non modicæ est auctoritatis ubi consuetudinibus nostris non adversatur.

Clementinæ ejusdem sunt auctoritatis, in cunctis dispositionibus suis receptis: a Joanne XXII fuerunt approbatæ.

Duæ vero collectiones Extravagantium a nullo Pontifice approbatæ sunt; igitur per se nullibi vim legis ha-

bent, nisi in quantum acceptæ sint. Idem dicendum est de posteriorum conciliorum decretis et summorum Pontificum constitutionibus.

Glossa et interpretationes, quæ textum juris canonici comitantur, nullius sunt auctoritatis per se; nunquam enim fuerunt approbatæ: attamen sunt antiquæ et ad genuinum sensum textus recte cognoscendum merito consuluntur.

Notandum constitutiones authenticas conciliorum et Pontificum apud nos non publicatas, gravia tamen subministrare motiva, et sequendas esse quoties aliis constitutionibus in regno acceptis, vel legibus aut consuetudinibus nostris non opponuntur: ideo cognosci debent et frequenter citantur.

Constitutiones autem ab antiquo jure civili in jus canonicum introductæ, sunt actus authentici summorum Pontificum vel conciliorum, aliquid per modum legis stabilis statuentium.

Variis appellantur nominibus: si in concilio edantur, dicuntur canones, seu regulæ credendi aut agendi: si a summo Pontifice, de concilio cardinalium, appellantur decreta (hoc nomen pluries usurpavit sacrum concilium Trid., maxime *de Reform.* tractando): si a summo Pontifice sive solo, sive cum cardinalibus, fiunt per modum responsionis ad alterius consultationem, epistolæ decretales vocantur: constitutiones promulgari solent per bullas vel per breviam.

Bullæ sunt litteræ papales per Cancellariam expeditæ sub sigillo plumbeo, ex chordulis pendentæ, in membrana rudi et antiquo caractere gallico scriptæ.

Brevia apostolica sunt litteræ summi Pontificis in membranis subtilibus et candidis, caractere latino et nitido scriptæ, cera rubea annuloque piscatoris sigillatæ et manu secretarii brevium subscriptæ. Vocantur etiam litteræ in forma brevis. Ejusdem sunt roboris ac bullæ, licet minus solemnes.

Rescriptum est responsio summi Pontificis, per scriptum, ad alterius consultationem, relationem vel supplica-

tionem: non habet vim legis aut constitutionis nisi inter partes in illo expressas, et in hoc differt a Decretalibus epistolis, quæ ita dantur ad unius consultationem, ut pro aliis sint regulæ sequendæ.

In negotiis particularibus sunt rescripta absque ullo sigillo continentia preces supplicantium et Papæ vel ejus delegati concessionem, cum subscriptione alicujus cardinalis vel secretarii, et dicuntur signaturæ. Vide *Reiffensuel*, t. 1, titul. 2 et 3.

Quandoque etiam summorum Pontificum litteræ nominantur encyclicæ, si videlicet ad omnes orbis episcopos, vel ad omnes episcopos alicujus regionis dirigantur. Præcipue adhibentur quando agitur de sana doctrina exponenda, vel de abusu reprimendo.

Quædam gratiosæ summi Pontificis concessionem, in quacumque fiant forma, vocantur indulta.

Queritur 1º qua methodo junior clericus leges ecclesiasticas apud nos receptas a non receptis discernere possit.

R. 1º Sedulo discat et percalleet Theologiam moralem ad usum clericorum Galliæ redactam, item Rituale et statuta synodica propriæ diocesis, et tunc sufficientem habebit juris canonici scientiam ut sacrum ministerium prudenter exercent: si insolite quandoque ipsi occurrant difficultates, doctores interrogabit, vel superiores ecclesiasticos adibit.

R. 2º. Quidquid respiciebat ad beneficia, decimas, privilegia fori externi, formas judiciorum in materiis pure spiritualibus, etc., nunc fere sine objecto est in Gallia. Unde maxima pars difficultatum juris ecclesiastici evanuit.

R. 2º. Consuetudinibus apud nos certe receptis omnes sacerdotes tuta conscientia uti possunt: imo ab illis in praxi recedere nequeunt, quia ordo perturbaretur, v. g., si jurisdictionem ab episcopo acceptam insufficientem judicarent, dispensationes concessas æstimarent nullas, etc. Episcoporum et non simplicium sacerdotum est de regulis disciplinæ judicare.

Vide quod diximus de *Libertatibus ecclesiæ Gallicanæ* in Tractatu de *vera Ecclesia*.

Queritur 2º quid sentiendum sit de falsis Decretalibus.

R. Nomine falsarum Decretalium, intelliguntur epistolæ summis Pontificibus, a S. Clemente ad S. Gregorium Magnum, falso attributæ. Insertæ sunt, cum aliis veris dictorum Pontificum, in collectionem quintam superius memoratam, cujus auctor reputatur Isidorus, cognomento Mercator vel Peccator. Licet manifesta præ se ferrent suppositionis indicia, diu tamen, defectu criticæ, habitæ sunt ut authenticæ; Gratianus eas in Decretum admisit, sicque per omnes scholas et ecclesias sparsit. Falsitas earum prius suspicata, in decimo septimo sæculo detecta et aperte monstrata est a pluribus viris doctissimis, ut cardinalibus Baronio, Bellarmino, Bona, etc., et nullus in scientiis ecclesiasticis parumper versatus eas velut authenticas nunc exhibere auderet.

A Decreto expunctæ et velut spurie ab omnibus rejectæ sunt. Reperiuntur seorsim impressæ in vol. in-fo, et D. *Ceillier* longam earum contextit analysim in tomo 8 operis sui dicti, *Histoire générale des auteurs ecclésiastiques*.

Omnes quæ papam Siricium anno 398 defunctum præcedunt, judicantur falsæ, id est suppositæ.

Non prætereundum est nihil in falsis Decretalibus fidei aut bonis moribus adversum reperiri: igitur sana Ecclesiæ doctrina per illarum suppositionem non fuit adulterata.

Insuper, quanquam non sint authenticæ, vel potius, quanquam authenticæ, si quædam sint, a spuriis distingui nequeant, haberi possunt tanquam monumenta aliquando ad historiam magis elucidandam utilia. Discrete tamen ad eas recurrendum est, ut patet.

Queritur 3º cujus auctoritatis sint apud nos declarationes sacrarum Congregationum cardinalium.

R. Communius docetur etiam in Italia illas vim legis non habere, nisi 1º a Pontifice sint approbatæ; 2º non dispensent in casu particulari, sed interpretentur et declarent

quid faciendum sit vel omittendum; 3° sint in forma authentica, id est, cum sigillo et subscriptione cardinalis Præfeti congregationis et secretarii. Ita statuit Urbanus VIII, anno 1631.

Requiretur insuper in Gallia ut illæ declarationes publicarentur tanquam obligantes, quod nunquam fit: ergo nunquam vim legis habent, sed tantum citantur ut motiva iudiciorum præbentes. Unde libri a Congregatione Indicis proscripti, apud nos leguntur sine licentia, si ab episcopis non prohibeantur.

§ III. — De tribunalibus ecclesiasticis.

Potestas legislativa necessario importat jus habendi tribunalia quæ legum executioni invigilent et justitiam decernant: igitur principes ecclesiastici judicare possunt per se vel per alios a se delegatos causas spirituales propriæ jurisdictioni correspondentes.

In primis Ecclesiæ sæculis, episcopi et ipse Romanus Pontifex totam per seipsos suam exercebant jurisdictionem: leges ferebant, pœnas statuebant, et causis coram se informatis, sententiam pronuntiabant, habito vel non habito cleri propriæ ecclesiæ consilio, prout illo opus esse arbitrabantur.

Summi Pontifices sæpe mittebant legatos qui, auctoritate Pontificali sibi delegata, causas speciales, vel causas generales in regionibus determinatis judicabant.

Quosdam etiam videmus episcopos, sed raro, presbyteros sibi accersentes, aliquam suæ auctoritatis partem eis conferre, ut illorum auxilio adjuvarentur: sic S. Gregorius Nazianzenus adjuvit patrem suum Nazianzæ episcopum, S. Basilius Eusebium Cæsariensem, Augustinus Valerium Hipponensem, etc.

Conc. Later. III anno 1215 celebratum, statuit, can. 10, episcopos, qui propter occupationes multiplices, non possunt per seipsos ministrare populo, maxime per amplas diœceses, viros idoneos, potentes in opere et sermone, assumere teneri, qui vices eorum gererent. Hinc origo vicariorum generalium.

In fine decimi tertii sæculi, omnes fere episcopi habebant vicarios generales, ut patet ex variis locis Sexti Decretalium, præsertim ex his verbis (lib. 3, tit. 4, c. 3), quibus statuitur episcopos beneficia conferre posse per « seipsos, vel per suos vicarios generales, in eorum diœcesibus existentes, quibus id canonice sit commissum. »

Vicarii generales voluntariam et contentiosam jurisdictionem nomine episcopi exercebant, et etiam nunc in Italia ordinarie unicus est vicarius generalis seu officialis qui utramque exercet jurisdictionem.

In Gallia vero mos a longo tempore invaluerat ut jurisdictio contentiosa a jurisdictione voluntaria separaretur, et in cunctis diœcesibus instituerentur tribunalia dicta *officialitates*.

De officialitatibus.

Officialitas igitur erat tribunal ab episcopo institutum pro informandis et judicandis omnibus causis ecclesiasticis, cum strepitu forensi, auditis scilicet accusatis, testibus et advocatis, cum facultate graves infligendi pœnas, ut carcerem ad tempus, fustigationem in carcere, depositionem, beneficii privationem, etc.

Membra hujusce tribunalis erant 1° officialis per commissionem officii generalem ab episcopo iudex constitutus; 2° vices gerens, qui, defectu officialis, eadem jurisdictione potiebatur; 3° scriba seu secretarius, qui actus conficiebat, et in registris conscribebat; 4° promotor, qui delinquentes requirens et accusans, eodem munere respectu officialitatis fungebatur, ac, in regno vel republica, procurator regis aut reipublicæ respectu tribunalis civilis vel criminalis.

Locus officialitati assignatus dicebatur prætorium, et actus extra illud celebrati erant nulli.

Causæ ecclesiasticæ erant numerosissimæ propter beneficia et decimas, et quia principes sæculares aliquid de jure suo cedentes, multas causas ex natura sua mixtas ut matrimoniales, vel omnino civiles, ut delicta et crimina clericorum, iudicibus ecclesiasticis concesserant: inde frequenter jurgia inter tribunalia utriusque potestatis, præser-

tim in ultimis temporibus, exorta sunt; iudices sæculares fere omnes causas, sub diversis prætextibus, ad se trahebant; tandem lex diei 7 septembris anni 1790 officialitates sustulit.

Verum si lex civilis jura civilia Ecclesiæ concessa revocare potuerit, jurisdictionem ecclesiasticam limitare non potuit. Unde episcopi procul dubio nunc possunt causas pure ecclesiasticas per se vel per alios judicare et pœnas spirituales infligere, scilicet excommunicationem, suspensionem, interdictum, sacramentorum denegationem, sepulturæ ecclesiasticæ privationem, etc. Possunt igitur novas instituire officialitates earumque jura intra limites potestatis ecclesiasticæ determinare, nec edictis regum nostrorum vel Parlamentorum arrestis circa hujusmodi tribunalia multiplicatis ullo modo constringuntur.

Utramque jurisdictionem, voluntariam et contentiosam, communius per se vel per vicarios generales nunc exercent et exercere possunt, quia essentialiter sunt iudices, sicut legislatores. In sententiis suis ferendis solemnitatibus olim præscriptis non æstimant se strictè esse subjectos: attamen a naturali æquitate et generalibus Ecclesiæ legibus recedere non possunt.

Ex concil. Trid., sess., 14, cap. 1 de Reform., ex *Bened. XIV*, de Synodo diœcesana, l. 12, cap. 8, n. 3, et ex aliis, episcopus potest, ob crimen occultum etiam extrajudicialiter cognitum, ab ascensu ad superiores Ordines et ab exercitio Ordinum susceptorum interdicerè, neque tenetur, inquit S. Cong. Conc. 21 martii 1543, *causam suspensionis, seu delictum manifestare ipsi reo, sed sedi Apostolicæ, si suspensus ad eam recursum habuerit.*

In plerisque diœcesibus Galliæ instituti sunt officiales, sed ad postulandas tantum dispensationes a sede Apostolica super impedimentis matrimonii, easque, post canonicam informationem, fulminandas.

Olim appellare licebat a sententia officialitatis diœcesanæ ad officialitatem metropolitanam, a metropolitana ad prælatialem, et tandem ad Papam, qui contententes Romam vocare non poterat, sed tenebatur designare com-

missarios Apostolicos qui, audita causa in proprio loco, litem nomine ipsius terminarent.

Cum appellatio sit juris communis, qui arbitraretur se ab episcopo injuste fuisse damnatum, appellare posset ad archiepiscopum, ab archiepiscopo ad Papam, qui etiam nunc, juxta morem consuetum, causam per commissarios ad hoc nominatos judicare deberet.

Optandum esset officialitates ubique restitui et canonicas judicandi formas amplius non omitti in iis in quibus sunt possibiles, ut accurata revivisceret disciplina ecclesiastica, atque nullus relinqueretur locus adversariorum nostrorum diceris; sed in iis instituendis ac regendis summa adhibenda foret prudentia.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE JURE CIVILI.

Jus civile sic nuncupatum, quia cives ordinat, est illud quo societas completa ad bonum commune temporale dirigitur.

Ante conversionem rerum, jus civile in Gallia constabat jure Romano, edictis regum nostrorum et consuetudinibus quæ variæ erant pro diversis provinciis.

Jus Romanum dicebatur commune, quia ubique vim legis habebat, nisi edictis regis aut consuetudinibus ipsi derogatum fuisset. In magno honore semper habitum fuit velut exquisitum et quasi ratio scripta. Quatuor complectitur partes quæ sub imperatore Justiniano, in sexto sæculo, collectæ et publicatæ sunt, scilicet: *Digesta* seu *Pandectas*, *Institutiones*, *Codicem* et *Novellas*. Sæpe olim citari solebat ab ipsis theologis: nunc vero, licet juristæ illud ediscere teneantur, quia fundamentum est novarum legum, a nobis omittitur.

Nota Gallia iisdem nunc regitur legibus quæ per codicem ad quem pertinent et numerum Arabicum citantur et facillime inveniuntur. Hinc innumeræ evanuerunt difficultates ex varietate consuetudinum nascentes.

Quinque sunt codices vulgo dicti: *le Code civil*, *le Code*

de Procédure civile, le Code de Commerce, le Code d'instruction criminelle et le Code pénal. Recentius alius prodiit codex, le Code forestier: promittuntur le Code militaire et le Code rural. Insuper multæ sunt aliæ leges quæ nominari possent Extravagantes, quia in codicibus non existunt, sed in tabulis, vulgo dictis le Bulletin des Lois, reperiuntur.

Codex civilis præcipue ad nos spectat, ut ex Tractatibus nostris de Justitia, Contractibus et Matrimonio constat.

CAPUT QUARTUM.

DE OBJECTO LEGUM HUMANARUM.

Objectum seu materia legis humanæ sunt actus qui præcipi vel prohiberi possunt.

Certum est 1º aliquid malum in se præcipi non posse cum obligatione illud faciendi, quia lex essentialiter est justa, et repugnat dari obligationem faciendi malum. Unde ruit principium *Machiavel* asserentis id quod utile est reipublicæ, licet injustum, præcipi posse et licitum fieri.

Certum est 2º multa esse bona quæ lege humana prudenter præcipi nequeunt, quia omnibus non sunt moraliter proportionata: v. g., optima est virginitas, bonum est jejunium perpetuum, etc., attamen hæc omnibus præcipi nequeunt.

Certum est 3º omnia peccata sub pœnis humanis prohiberi non posse, quia executio hujusmodi legis esset impossibilis.

Certum est 4º actus in se indifferentes præcipi aut prohiberi posse ratione finis intenti, et tunc fieri bonos vel malos propter præceptum. Sic venatio, in se indifferens, certo tempore prohibetur.

Certum est 5º actus externos etiam occultos lege humana præcipi aut prohiberi posse. unde peccatum hæresis

occultæ, sed externæ, reservatum est; lectio quantumvis occulta libri hæretici vel impiï, sub pœna excommunicationis prohibetur, etc.

Præcipua difficultas est an lex humana præcipere aut prohibere possit actus internos. Duplici modo concipitur actus internos præcipi aut prohiberi, directe seu in se, et indirecte, id est, ratione actuum externorum quibuscum essentialiter junguntur.

Certum est 6º leges humanas indirecte præcipere aut prohibere posse actus internos, qui essentialiter junguntur cum actibus externis ad bonum publicum conducentibus vel ei nocentibus; nemine enim diffidente, leges humanæ hujusmodi actus externos præcipere aut prohibere possunt: ergo et actus internos ipsis essentielles, v. g., consensum internum in venditione, contritionem cordis in confessione sacramentali.

Certum est 7º leges civiles actus mere internos directe præcipere non posse; nam illæ leges ad bonum publicum et temporale societatis directe spectant: porro actus mere interni ad bonum publicum et temporale societatis non conducunt: ergo.

Ad hoc igitur difficultas reducitur, an, scilicet, Ecclesia præcipere aut prohibere possit actus mere internos. Negant *Cajetanus*, *Suarez*, *Bonacina*, *Wiggers*, *Neessen*, *S. Liguorius*, etc., allegantes *S. Th.* dicentem, 2 2, q. 100, art. 9: « In his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur obedire homini, sed solum Deo. »

Sylvius, *Concina*, *Collet*, *Dens* et multi alii sententiam oppositam defendunt, hisque præcipue momentis inniuntur: 1º Ecclesia non tantum respicit ad hominem externum, sed ipsum ordinat ad cultum Dei et beatitudinem æternam, ad quam maxime valent actus interni; 2º lex divina, sive naturalis, sive positiva, actus internos dirigit: ergo et ecclesiastica eos dirigere potest, cum eundem habeat finem; 3º concil. Trid., sess. 6, in præmio, *districtus* inhibet *ne deinceps* *audcat quisquam aliter credere*; 4º Ecclesia dispensat in votis etiam internis; 5º superiores Ordinum religiosorum præcipiunt non solum silentium,

quod est cessatio ab actu externo, sed orationem mentalem, etc. Ergo.

Cæterum, patroni hujus sententiæ fatentur potestatem Ecclesiæ in actus mere internos esse duntaxat directivam, non vero coactivam, et ideo actus mere internos pœnis ecclesiasticis non subjacere.

Quæritur an lex humana habere possit pro objecto actus præteritos.

R. Palmare est principium æquitatis ubique receptum, legem humanam effectus *retroactivos* nunquam habere; et enim manifestum est eam efficere non posse ut actus præteriti ipsius sint transgressiones: ergo quoad præteritum non habet vim obligandi.

Si tamen quasdam inhabilitates constitueret, v. g., pronuntiando eos qui hoc vel illud fecerint esse irregulares, ad contrahendum inhabiles, etc., ad actus præteritos extenderetur, quia ipsius effectus non haberetur ut pœna proprie dicta, quæ culpam supponeret, sed ut actualem requirens qualitatem revera deficientem.

CAPUT QUINTUM.

DE LEGUM HUMANARUM SUBJECTO.

Certum est legislatores humanos potestatem habere imperandi omnibus et solis subditis suis. Attamen in hac materia plures nascuntur difficultates, et quæritur 1° an legislator propriis legibus teneatur; 2° an legibus teneantur infantes et amentes; 3° an infideles et hæretici; 4° an clerici teneantur legibus civilibus, et religiosi statutis episcopi; 5° an peregrini, advenæ et vagi legibus patriæ vel locorum per quæ transeunt.

ARTICULUS PRIMUS.

AN LEGISLATOR PROPRIIS LEGIBUS TENEATUR.

Si gubernium sit democraticum, vel aristocraticum, vel *representativum*, et leges nomine communitatis feran-

tur, legislatores sicut cæteri eis subjiciuntur; sunt enim partes corporis in quo potestas legislativa residet: ergo in iis quæ sibi cum aliis sunt communia obligantur, vel lex respectu omnium est nulla. Unde episcopi legibus conciliorum generalium subjiciuntur; conventus Legatorum, ipsemet rex, in guberniis *representativis*, legibus juxta formam exstantem conditis ligantur, sicut olim consules Romani, duces Venetiarum aut Genuensium, et nunc Præsides Reipublicæ in Gallia, primi magistratus Helveticorum; legibus apud se legitime statutis.

At si princeps sit absolutus, ut imperator in Russia, vel alio modo, episcopus in sua diocesi, teneturne propriis legibus? Circa hanc quæstionem docetur:

1° Principem non teneri legibus quarum materia ad se non pertinet; v. g., si jubeat episcopus clericos iter facientes vestes nigri coloris deferre, ipse violaceum colorem exuere non tenetur.

2° Propriis legibus non tenetur quoad vim activam; pœna enim supponit existere superiorem qui illam decernat et infligere possit: at legislator non est sui superior: ergo. Hiñc episcopus, qui, sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ, prohibuit ne clerici tabernas ingrediantur, ipse, tabernas ingrediendo, suspensionem non incurrit. *Ita omnes theologi etiam severiores.* Item probabilius est clericum cum eo ipsum rogante tabernas ingredientem suspensione non ligari, quia episcopus censetur eum dispensare.

Eodem principio innixi docent *Suarez*; *Collet* et alii, principem contra leges irritantes a se conditas agentem, valide contrahere, quia a formalitatibus præscriptis dispensare judicatur.

3° Quoad vim directivam tenetur legislator, in materia sibi cum subditis communi, propriæ legi obedire etiam sub gravi. Nam 1° recta ratio jubet ut caput membris conformetur, 2° Ad bonum commune plus cæteris concurrere tenetur, proinde ad leges suas observandas: porro nihil efficacius est ad obtinendam legum observationem quam legislatoris exemplum. 3° Sensus communis est motivum